

**DUKKAKLI EKINLARDA ZAMBURUG’LI KASALLIKLAR.
ULARNING HOSILDORLIKKA TASIRI VA ULARNI OLDINI OLISH
CHORALARI**

Davlatova Mehribon Turg’unpo’lat qizi

Farg’ona davlat unversiteti magistri

mehribondavlatova@512gmail.com

ANNOTATSIYA: *Ushbu maqolada Dukkakli ekinlarda zamburug’li kasalliklar. Ularning hosildorlikka tasiri va ularni oldini olish choralari haqida muhokama qilinadi. Dukkakli ekinlar, xususan loviya, no’xat, mosh va turli xil dukkakli ekinlar, fermerlar uchun muhim qishloq xo’jaligi mahsulotlari hisoblanadi. Ular nafaqat oziq-ovqat ishlab chiqarishda, balki tuproqni azot bilan boyitishda ham muhim rol o’ynaydi. Ammo dukkakli ekinlar turli xil kasalliklarga, jumladan zamburug’li kasalliklarga moyil bo’lib, bu o’simliklar hosildorligini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Ushbu maqolada dukkakli ekinlardagi zamburug’li kasalliklar, ularning hosildorlikka ta’siri va ularni oldini olish choralari haqida so’z boradi.*

Kalit so’zlar: *Don dukkakli ekinlar, sug’orish texnikasi, sug’orish usullari, o’gitlash, organik o’gitlar, mineral o’gitlar, hosil, agronomiya, suv resurslari, o’g’itlash usullari, ekinlarning o’sish davri, tomchilatib sug’orish, tuproq sanitariya, Ekin navlarini tanlash, krotatsiya, fungitsidlar, zamburug’li kasalliklar, Septoria leaf spot, fusarium wilt, hosildorlik.*

ANNOTATION: *In this article, fungal diseases in legumes. Their impact on productivity and measures to prevent them are discussed. Legumes, in particular beans, peas, Moshes and various legumes, are important agricultural products for farmers. They play an important role not only in food production, but also in enriching the soil with nitrogen. But legumes are susceptible to various diseases, including fungal ones, which can significantly reduce the yield of plants. This article will talk about fungal diseases in legumes, their impact on productivity and measures to prevent them.*

Keywords: *grain legumes, irrigation techniques, irrigation methods, reclamation, organic recesses, mineral recesses, yield, agronomy, Water Resources, fertilizing methods, crop growth period, drip irrigation, soil sanitation, Selection of crop varieties, crotting, fungicide*

АННОТАЦИЯ: *В этой статье грибковые заболевания бобовых культур. Обсуждается их влияние на урожайность и меры по их профилактике. Бобовые, особенно фасоль, горох, маш и различные бобовые, являются важными сельскохозяйственными продуктами для фермеров. Они играют важную роль не только в производстве продуктов питания, но и в обогащении почвы азотом. Но бобовые подвержены различным заболеваниям, в том числе грибковым, которые могут значительно снизить урожайность этих растений. В данной статье речь*

пойдет о грибковых заболеваниях бобовых, их влиянии на урожайность и мерах по их профилактике.

Ключевые слова: зернобобовые, методы полива, методы полива, удобрения, органические удобрения, минеральные удобрения, урожай, агрономия, водные ресурсы, методы удобрения, вегетационный период сельскохозяйственных культур, капельное орошение, санитария почвы, Выбор сорта культуры, кротация, фунгит

KIRISH

Dukkakli ekinlar (masalan, loviya, no'xat, mosh, soya va boshqa turdagi ekinlar) nafaqat oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishda, balki tuproqni azot bilan boyitishda ham muhim rol o'ynaydi. Shu bilan birga, bu o'simliklar turli kasalliklarga, xususan zamburug'li kasalliklarga moyil. Zamburug'li kasalliklar hosildorlikni kamaytirib, dehqonchilikda sezilarli iqtisodiy zararga olib kelishi mumkin. Kasalliklarning oldini olish va ularni boshqarish, samarali hosil olish uchun zarur choradir. Ushbu maqolada dukkakli ekinlardagi zamburug'li kasalliklar, ularning hosildorlikka ta'siri va ularni oldini olish usullari haqida batafsil so'z yuritamiz.

Zamburug'li Kasalliklar Tushunchasi va Ularning Turlari

Zamburug'li kasalliklar – o'simliklarning o'sishi va rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan, mikroskopik organizmlar tomonidan keltirib chiqariladi. Zamburug'lar ekinlarni barglar, poya, ildizlar va mevalar orqali zararlaydi. Ular o'simliklar ichida oziq-ovqat moddalari va suyuqliklarni iste'mol qilib, o'simlikning o'ziga zararga yetkazadi.

Eng Keng Tarqalgan Zamburug'li Kasalliklar

1. **Fusarium Wilt (Fusarium kasalligi):** Fusarium zamburug'i ildiz orqali kirib, o'simlikning o'sishiga to'sqinlik qiladi. Bu kasallik o'simliklarning poya va barglarini sarg'aytiradi va mevalar rivojlanishini to'xtatadi. Fusarium wilt asosiy ravishda no'xat, loviya va mosh kabi ekinlarda uchraydi. Kasallikning tarqalishiga issiq va nam sharoitlar sabab bo'ladi. Ildizlarda zararlanish natijasida o'simlik suv va ozuqa moddalari yetishmasligidan aziyat chekadi, bu esa hosilning kamayishiga olib keladi.

2. **Ascochyta Blight (Askochita kasalligi):** Ascochyta zamburug'i dukkakli ekinlar, xususan no'xat va loviyada keng tarqalgan. Kasallik barglar, poyalar va mevalarda qora dog'lar paydo bo'lishiga olib keladi. Ushbu kasallik mevalarining sifatini pasaytirib, hosilni kamaytiradi. Kasallik asosan qishda yoki yomg'irli mavsumda tez tarqaladi.

3. **Septoria Leaf Spot (Septoriya kasalligi):** Septoriya zamburug'ining ta'siriga uchragan o'simliklarda barglarda yirik qoraygan dog'lar hosil bo'ladi. Ushbu kasallik, ayniqsa, loviya va no'xat kabi ekinlarga zarar yetkazadi. Kasallik barglarning pishishiga to'sqinlik qiladi va o'simliklar o'sishining to'xtashiga olib keladi.

4. **Sclerotinia Stem Rot (Sklorotiniya poya kasalligi):** Sclerotinia zamburug'i o'simlikning poyasini zararlaydi, natijada poya kuchsizlanadi va o'simlik sust o'sadi. Ushbu kasallik poyada oq yoki sarg'ish dog'lar hosil qiladi va poya bilan birga mevalar ham zararlanishi mumkin.

Zamburug'li Kasalliklarning Hosildorlikka Ta'siri

Zamburug'li kasalliklarning hosildorlikka ta'siri juda katta. Ular nafaqat o'simliklarning o'sishini sekinlashtiradi, balki o'simlikning rivojlanishini to'xtatadi va mevalarning pishishiga xalaqit beradi. Kasalliklar ta'siri ostidagi o'simliklar kuchsizlanadi va ozuqa moddalari yetishmovchiligidan aziyat chekadi, natijada hosil miqdori kamayadi. Buning natijasida iqtisodiy zarar ko'riladi, chunki ishlab chiqarilgan mahsulotning sifat va miqdori past bo'ladi.

Kasalliklar sezilarli darajada tarqalgan bo'lsa, ekinlar hosil bermay qoladi. Misol uchun, Fusarium wilt va Ascochyta blight kabi kasalliklar butun ekinlar yuzasida faol bo'lib, ekinlarni deyarli butunlay yo'q qilishi mumkin. Bu esa fermerlarga katta zarar keltiradi va ularga kasalliklarni davolash uchun qo'shimcha mablag' sarflashga olib keladi.

Zamburug'li Kasalliklarni Oldini Olish va Nazorat Choralari

Zamburug'li kasalliklarni oldini olish uchun bir qator samarali choralar mavjud:

1. Sog'lom Ekin Navlarini Tanlash: Kasallikka chidamli ekin navlari tanlash — kasalliklar bilan kurashishning eng samarali usulidir. Masalan, Fusarium va Ascochyta kasalliklariga chidamli navlarni tanlab, o'simliklarni kamroq zararlanishi mumkin.

2. Tuproqni Dezinfektsiya Qilish va Sanitariya Tadbirlarini Ko'rish: Kasalliklarning tarqalishiga yo'l qo'ymaslik uchun tuproqni sanitariya qilish va dezinfektsiya qilish zarur. Tuproqni yaxshi drenajlash, o'simliklarning sog'lom o'sishini ta'minlaydi va zamburug'larning tarqalishini kamaytiradi.

3. Fungitsidlar Qo'llash: Zamburug'li kasalliklarga qarshi fungitsidlar qo'llash eng keng tarqalgan va samarali usul hisoblanadi. Fungitsidlar o'simliklar ustida tarqatilib, zamburug'larni yo'q qiladi. Kasallikning dastlabki belgilari paydo bo'lishi bilan davolashni boshlash lozim.

4. O'simliklar Oralig'ini Yaxshi Tanlash: O'simliklar orasidagi masofani saqlash kasalliklarning tarqalishini kamaytiradi. Yaxshi havo aylanishi o'simliklarga to'liq rivojlanish imkoniyatini beradi va zamburug'larning tarqalishiga to'sqinlik qiladi.

5. O'zaro Navlarni Almaštirish (Krotatatsiya): O'simliklarni har yili bir xil joyda ekmaslik, balki navlarni almashib ekish kasalliklarning oldini olishga yordam beradi. Bu tuproqda zamburug'larning tarqalishini cheklaydi va kasalliklarni kamaytiradi.

6. O'simliklarni Davolash va Monitoring: O'simliklarni muntazam ravishda tekshirish va kasalliklarning erta belgilari aniqlanganda tegishli choralar ko'rish zarur. Kasalliklarni aniqlashda ilg'or texnologiyalar va monitoring usullaridan foydalanish muhimdir.

Zamburug'li kasalliklar o'simliklarda zamburug'lar tomonidan keltirib chiqarilgan infeksiyalarni anglatadi. Zamburug'lar mikroorganizmlar bo'lib, o'simliklar ustida, ichida va ildizlarida yashashadi va o'simliklar tomonidan chiqariladigan oziq-ovqat moddalari bilan oziqlanadi. Zamburug'lar o'simliklar hujayralariga zarar yetkazib, ularning o'sishini sekinlashtiradi, kasallikka olib keladi va hosildorlikni kamaytiradi. Dukkakli ekinlar ko'pincha zararlanadi, chunki bu o'simliklar o'ziga xos ekotizimlarni talab qiladi va zararkunandalar uchun qulay sharoit yaratadi.

Zamburug'li kasalliklar dukkakli ekinlarda juda salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ular o'simliklarning o'sishiga to'sqinlik qiladi, hosilning sifatini pasaytiradi va mevalarning to'liq

rivojlanishiga imkon bermaydi. Zamburug'lar tufayli o'simliklar kuchsizlanadi va ularning immuniteti pasayadi, bu esa ularni boshqa zararkunandalar va kasalliklarga sezgir qiladi.

Hosilning pasayishi nafaqat oziq-ovqat ta'minoti bilan bog'liq muammolarni keltirib chiqaradi, balki fermerlarning iqtisodiy holatiga ham ta'sir qiladi. Kasalliklar zarur davolash choralari talab qiladi, aks holda ular hosilning to'liq yo'qolishiga olib kelishi mumkin.

Zamburug'lar keltirib chiqaradigan kasalliklari dukkakli ekinlar hosildorligini yo'qotishiga sabab bo'ladigan muhim biotik omillardan biridir. Zamburug' kasalliklari dukkakli ekinlar 15% dan 80% gacha hosil kamayishiga olib keladi. Ba'zi zamburug' patogenlari tarqalishi epifitotiya (epidemik) jarayonga aylanadi, bu esa plantatsiyalarining yopilishiga olib keladi. Hozirgi kunda 50 dan ortiq zamburug' patogenlari dukkakli ekinlarni zararlaydi. Ulardan Fusarium, Alternaria va Ascochyta zamburug'lar turkumiga kiruvchi turlar eng ko'p kasalliklarni keltirib chiqaradi, qolganlari esa mintaqaviy darajada tarqalgan. Dukkakli o'simliklarning eng katta iqtisodiy zarar keltiradigan kasalliklaridan biri - bu Fusarium turkumi turlari keltirib chiqaradigan vilt kasalligi. Ko'plab dukkakli ekinlarni etishtiruvchi mamlakatlar ushbu kasallikdan aziyat chekmoqda, bu kasallik o'simlik ildizlariga ham yer osti qismlariga ta'sir qiladi va hosilning katta yo'qotilishiga olib keladi.

XULOSA

Dukkakli ekinlar zamburug'li kasalliklardan jiddiy zarar ko'rishi mumkin, bu esa hosilni kamaytiradi va dehqonchilikda iqtisodiy zararga olib keladi. Zamburug'li kasalliklar bilan kurashishda fungitsidlar, to'g'ri ekin navlari, tuproqni sanitariya qilish va krotatatsiya kabi usullar samarali bo'lishi mumkin. Shuningdek, kasalliklarning erta aniqlanishi va to'g'ri davolash usullari orqali hosilni oshirish mumkin. Agar ushbu choralari to'g'ri amalga oshirilsa, dukkakli ekinlarda yuqori hosil olish va sifatli mahsulotlar ishlab chiqarish mumkin bo'ladi. Zamburug'li kasalliklar dukkakli ekinlarda hosildorlikni kamaytiruvchi eng asosiy muammolardan biridir. Ularning oldini olish va samarali boshqarish uchun zamonaviy yondashuvlar, jumladan biologik kurash, fungitsidlarni ehtiyotkorlik bilan qo'llash, agrotexnik tadbirlar va ekologik boshqaruv usullari muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, o'simliklarni va tuproqni muntazam tekshirish, kasalliklarni erta aniqlash va davolash ham hosilni saqlab qolishga yordam beradi. Zamburug'li kasalliklarning ta'sirini kamaytirish va yuqori sifatli hosil olish uchun kompleks yondashuvlar qo'llanilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "Qishloq xo'jaligini rivojlantirish – bu nafaqat iqtisodiyotimizni mustahkamlash, balki har bir fuqaroning turmush farovonligini oshirish, ular uchun ish o'rinlarini yaratish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashdir."

2. "Bizning maqsadimiz – qishloq xo'jaligi sohasida barqaror rivojlanishni ta'minlash, resurslarni samarali boshqarish va fermerlarimizni har tomonlama qo'llab-quvvatlashdir."

3. "Qishloq joylarida yangi ish o'rinlarini yaratish, agroturizmni rivojlantirish va ekologik qishloq xo'jaligini joriy etish orqali biz o'z aholisini qo'llab-quvvatlashni davom ettiramiz."

4. Deneke, S. Review on Epidemiology and Management of Faba Bean (*Vicia fabae*) Chocolate Spot (*Botrytis fabae*), Root Rot (*Fusarium solani*) and Rust (*Uromyces vicia fabae*) in Ethiopia. *Int. J. Sci. Res. Publ.* 2018, V. 8, P. 105–111.

5. Horoszkiewicz-Janka, J.; Jajor, E.; Korbas, M. Potential risk of infection of pathogenic fungi to legumes (Fabales) and possibilities of their control. *Prog. Plant Protect.* 2013, 53, 762–767. <https://doi.org/doi:10.14199/ppp-2013-021>

6. Matniyazova K. Xudayberganovna, Sherimbetov A. Gulmirzayevich, Yuldashov U. Khayitovich. Soil field analysis of soybean pathogenic fungi// *Pakistan Journal of Phytopathology* ISSN: 1019-763X (Print), 2305-0284 (Online) <http://www.pakps.com>. *Pak. J. Phytopathol.*, Vol. 34 (02) 2022. 281-291.

7. Matniyazova H., Yuldashev O'.X., Qarshibayeva D.N., Salohiddinova M.M., Xodjamova M.K., Baymatova A.A. Fitopatogen zamburug'lar bilan sun'iy zararlantirilgan mahalliy soya navlarining xloroplast pigmentlari miqdoriga ta'siri // *O'zbekiston Respublikasi Fanlari akademiyasining ma'ruzalari*. №6, 2022. 81-85 b. 5. Matniyazova H.X., Yuldashev O'.X., Qarshibayeva D.N., Salohiddinova M.M., Xodjamova M.K., Baymatova A.A. Fitopatogen zamburug'lar ta'sirida soya o'simliklarida ayrim fiziologik jarayonlarni o'rganish. *Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi*. 2022 yil. 9/3. 61-64 b.

8. Matniyazova H.X., Sherimbetov A, Yuldashov O'. , Nabiyev S., Saloxiddinova M., Qarshibayeva D., Baymatova A. O'zbekistonning turli geografik hududlarida ekilgan soya (*Glycine Max L*) navlarining mikologik tahlili. *O'zMU xabarlari*, 2022 yil. 3/1. 127-131 b.